

Bocz Zsuzsanna¹

A MAGYAR MINT IDEGEN NYELV A BUDAPESTI MŰSZAKI ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEMEN – EGY KORAI MAGYARNYELV- TANÍTÁSI PROJEKT

Abstract

Due to governmental authorization the Centre of Modern Languages of the Budapest University of Technology and Economics (BME) – formerly the Language Institute of the Technical University of Budapest – was responsible for the supervision of teaching Hungarian to foreign students at all the Hungarian tertiary institutions of technology since 1976. The study presents the organizational and methodological framework of teaching Hungarian as a Foreign Language between 1977 and 1991 when the annually organised methodological conferences gave home to professional exchange of experiences.

Keywords: *Hungarian as a Foreign Language at BME, LSP, the work of the Language Institute of BME, methodology, teaching materials*

Kulcsszavak: *magyar mint idegen nyelv a BME-n, szaknyelv, a Nyelvi Intézet tevékenysége, módszertan, tananyagok*

1. Bevezetés

A 20. század derekától kezdve néhány évtizeden át működött a magyar felsőoktatás rendszerében – így a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen (BME) is – egy olyan magyarnyelv-tanítási projekt külföldiek számára, amely kitüntetett szerepet és szakmai relevanciát biztosított a magyarnyelv-tudásnak. A magyar nyelv ismerete

¹ Bocz Zsuzsanna PhD, Budapesti Gazdasági Egyetem, Nemzetközi Üzleti Szaknyelvek Tanszék, Budapest; bocz.zsuzsanna@uni-bge.hu. Jelen tanulmány a Szaknyelvtanítási műhelyek. Magyar mint idegen nyelv a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen című könyvem egyes részeinek felhasználásával készült. Elérhetősége: https://mersz.hu/dokumentum/m1123mmny__7/

elengedhetetlen volt azon külföldi diákok számára, akik Magyarországon folytatták szakterületi tanulmányaikat – magyar nyelven. Ez azt jelentette, hogy a magyar felsőoktatásba bekerülő külföldi diákoknak a magyar nyelvet olyan szinten kellett elsajátítaniuk, hogy képesek legyenek az előadások megértésére, jegyzetelésre, vizsgák letételére magyar nyelven. De hogy kerültek ők Magyarországra, honnét jöttek?

A kommunista fordulat után (1948) Magyarország lényegében megszakította a kapcsolatokat a nyugati országokkal, és csak lassacskán indult meg a nyitás 1963-tól kezdődően. Ezt követően egyre több külföldi diák jött hazánkba. Ebben a korszakban a „külföldi” jelenlét elsősorban a szocialista országok és az ún. fejlődő országok fiataljait jelentette (Nádor 1998: 86, Bándli 2017, Szili 2017).

Az elmúlt évszázadok során több névváltozáson átesett Műegyetem – akkori nevén Budapesti Műszaki Egyetem – is része volt ennek az országos projektnek, amely a BME-n 2016-ig tartott. Ebben az évben szigorlatozott magyar nyelvből az utolsó külföldi hallgatói csoport.

A tanulmány célja, hogy korabeli dokumentumok feldolgozásával² is bemutassa a BME-n folyó magyartanítás szervezeti és módszertani kereteit, érintve a születőfélben levő új diszciplína, a magyar mint idegen nyelv és az ún. „szakmai anyanyelv” fogalmának tisztázását is.

2. Előzmények

A Bevezetésben említett nagyszabású magyarnyelv-oktatási projekt, amely a 20. század második felében valósult meg Magyarországon, nem a semmiből született, hanem előzményekre épült. Ilyen előzménynek tekinthető az ötvenes években létrehozott Koreai Előkészítő Iskola, ahol kezdetben 20 külföldi diák tanult és 3 óraadó tanár tanított (Maróti 2017: 31). Ez tekinthető a külföldiek hazai magyartanítását megalapozó első intézménynek. Az egyre nagyobb hallgatói létszámok szükségessé tették az intézményi keretek kitágítását is, így jött létre 1957-ben a Külföldi Ösztöndíjasok Egyetemi Előkészítője (későbbi nevén Nemzetközi Előkészítő Intézet, a „NEI”), amelynek hallgatói az 1989/90-ben bekövetkezett rendszerváltozásig alapvetően a szocialista és az ún. „fejlődő” országokból érkeztek egyre nagyobb létszámban. Ez tette sürgetővé az oktatás szakmai kereteit biztosító Központi Magyar Nyelvi Lektorátus megszervezését, amire 1952-ben került sor az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán (Nádor 1998: 86). Ahogy a Lektorátus neve is mutatja, feladata kezdetben a magyar mint idegennyelv-oktatás egészének szakterületi irányítása volt, tehát nemcsak a bölcsészettudományi, hanem a műszaki, orvosi stb. szakegyetemeken folyó magyartanítás egészét is felügyelte.

² Aradi András és Sturcz Zoltán kutatási céllal számos korabeli dokumentumot bocsátott a rendelkezésemre, amiért ezúton is szeretném köszönetemet kifejezni mindkettőjüknek.

3. A Nemzetközi Előkészítő Intézet (NEI) oktatási struktúrája és az Intézetben használt jegyzetek

3.1. A NEI oktatási struktúrája

A NEI-ben eleinte alapvetően nyelvoktatás folyt, és csak 1964-től kezdett átalakulni az intézmény profilja. Eszerint a tanulmányait különböző magyar felsőoktatási intézményekben folytatni szándékozó külföldi hallgatók magyar nyelvi felkészítése lett a fő feladata. 1964–66 között az ELTE Nemzetközi Előkészítő Kollégiuma néven működött, ami erősítette a felsőoktatási előkészítő jellegét az intézménynek (Nádor 2018: 38).

A nyelvi felkészítő szakasz egy 10 hónapos oktatási időszakot jelentett, amelynek első félévében alapvetően a magyar köznyelv alapjait, a második félévben pedig a választott szakirány (mérnöki, közgazdász, orvosi stb.) szaknyelvi elemeit tanulták a hallgatók. Így viszonylag rövid időn belül kellett őket olyan „használható” nyelvtudáshoz juttatni, amelynek birtokában képessé váltak a különböző szakirányú egyetemen magyar nyelvű tanulmányok folytatására. A képzés nagyon intenzív volt, heti 36, később 30 órás időtartamban folyt (Nádor 1998: 87).

A magyar nyelv tanítása magyar és idegen nyelv szakos tanárok feladata volt. A szaktárgyi nyelvi felkészítőket szakos (matematika, fizika stb.) tanárok tartották, akik szaktárgyi alapismereteket tanítottak magyarul a külföldieknek egy háromfokozatú nyelvoktatás keretében: alapfokon 500, középfokon 1500-2000 lexikai egységet tanítottak, felsőfokon pedig az adott szakma szakszókincsét (Nádor 2018: 38). A hallgatók számára komoly kihívást és kemény munkát jelentett a követelményeknek való megfelelés, de a legszorgalmasabbak a felsőfokú nyelvvizsga szintjére juthattak el. „A nyelvi anyag terjedelmét, mélységét és a készségi szinteket tekintve a NEI nyelvoktatási követelményei a II. félévben eléri, illetve bizonyos vonatkozásokban meghaladják a magyarországi felsőfokú idegennyelvi nyelvvizsgálóhoz megkívánt szinteket” (Giay 1981 (1989): 49).

A NEI új szervezeti egységként 1972-ben megalakult a Nemzetközi Diákklub, amelynek célja a Magyar Népköztársaság történelmének, gazdaságának, kulturális életének megismertetése volt a külföldi diákokkal, valamint a magyar fiatalokkal való kapcsolat fejlesztése (Sztankó 1978). Wiesel Katalin, a Nemzetközi Diákklub főelőadójának beszámolójából megtudható, hogy a minisztériumi kezdeményezésre létrejövő Nemzetközi Diákklub élén Klubtitkárság állt, amely koordinálta és irányította a munkát, de mellette volt a politikai szerepet betöltő Klubtanács. Éves munkaterv alapján tartottak különböző rendezvényeket, amelyek sorába kontinens est, szolidaritási est, társadalmi munka, baráti találkozó stb., sőt még esküvő szervezése is beletartozott (Wiesel 1978: 133).

3.2. A NEI-ben használt jegyzetek

Az általános nyelv oktatásában a Hegyi Endre által szerkesztett 5 kötetes ún. „szürke könyv”-et használták, ami a *Nemzetközi Előkészítő Intézet hallgatóinak magyar nyelvkönyve I–V.* volt (Bándli 2017) a *Színes magyar nyelvkönyv* (Erdős et al. 1977) megjelenéséig.

Ezt a NEI-ben az 1980/81-es tanévtől kezdődően kezdték alkalmazni (Prileszky 1981). A könyv egyik szerzője, Prileszky Csilla, a könyv bemutatásakor a következőket mondja: „Könyvünk nem véletlenül hordja címében a színes jelzőt, hiszen vizuális szemléltetési rendszerünkben a színszimbólumok alapvető – nem illusztratív, hanem funkcionális – szerepet játszanak. A mondat fő részeinek jelzésére 1-1 szint választottunk, s e színszimbólumok segítségével a valóság egy részletére, az egy mondat tartalomnak megfelelő mikroszituációra vonatkozó képi ábrázolást a magyar nyelvi megformálásnak megfelelően tudjuk tagolni” (Prileszky 1981: 100). Szatmári Gabriella felnőttoktatásról szóló szakdolgozatában (Szatmári 2012) kapott helyet a könyv egy másik szerzőjével, Erdős Józseffel készített interjú, amelyben Szatmári a „színes” módszer megszületésének körülményeiről kérdezte Erdős Józsefet. Erdős elmondta, hogy az 1960-as években divatos audiovizuális módszer hiányosságainak áthidalására találta ki a „színes” módszert (Szatmári 2012: 64). (A „színes” módszerhez ld. Bagaméri–Németh 2019). A *Színes magyar nyelvkönyv* alapján készült el a *Hungarian in Words and Pictures: A Textbook for Foreigners* (Erdős et al. 1982) c. nyelvkönyv is. A *Színes magyar nyelvkönyv* három évtizeddel később *Új színes magyar nyelvkönyv* címen került ismét kiadásra (Erdős 2007). A *Színes magyar nyelvkönyv* megfelelő grammatikai felkészítést adott a felsőfokú tanulmányok folytatásához.

Szili (2017) közlése szerint az oktatási kormányzat anyagi forrásokat is rendelt a projekthez, ami lehetővé tette a megfelelő jegyzetek megírását. Az 1970-es évek elejétől kezdtek megjelenni a különféle szakirányon tanuló külföldiek számára írt jegyzetek. A mérnök szakirányú hallgatók magyar nyelvkönyve (Czira–Kiss–Maróti Egonné 1970) a Tankönyvkiadó gondozásában jelent meg.

3.2.1. A mérnök szakirányú hallgatók magyar nyelvkönyve

A jegyzet módszertanilag azonos módon felépített 8 leckéből, a leckék pedig 6 részből állnak: dialógus, szócsaládok bemutatása, nyelvtan. Nem autentikus szövegeket dolgoztak fel a szerzők, a szövegek erősen didaktikusak és a pragmatikai szempontokat is jórészt figyelmen kívül hagyták. A jegyzetben szakterületi terminusok használatával olyan mondatokat elemeztek a szerzők, mint pl. „Az olaj folyadék.” (9.o.) „Az autó mozgásban van. Az autónak széles kereke van.” (10.o.) „Az autó sebessége a motor teljesítményétől függ.” (11.o.) „Az autó sebessége eléri a 90 km/órát (12.o.). A szaknyelvi lexika fokozatos bővítésével, a szóképzés bemutatásával (szócsaládok) és a szaknyelvi tanulmányok céljának megfelelő grammatikai szerkezetek tanításával valósulhatott meg a nyelvoktatás fő célkitűzése, azaz az egyetemi előadások megértése, jegyzetelés, vizsgák letétele. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy az 1970-es években divatos nyelvi laboratóriumok és drillezés világába ekkor még nem szüremkedett be a kommunikatív szemlélet (Bárdos 2005: 139–140).

A képzés intenzitásának volt köszönhető, hogy a jogszabály nyelvvizsga-egyenértékűséget biztosított a NEI-ben megszerzett nyelvtudásnak. Az idegennyelv-tudás igazolására rendszeresített állami nyelvvizsgáról szóló 3/1980. (X. 25.) MM rendelet 1999. december 31-ig volt hatályos.

4. Az ELTE BTK Központi Magyar Nyelvi Lektorátusának szerepe, a BME leválása és a területfelelőségek rendszerének kialakulása

Az ELTE Központi Magyar Nyelvi Lektorátusa azon túl, hogy magyar nyelvet oktatót a külföldi hallgatóknak, ellátta valamennyi tudományterület országos irányítási feladatait, valamint jegyzeteket is írtak az oktató kollégák. Kezdetben az ELTE gondozásában jelentek meg a műszaki szakterületi jegyzetek is: *Magyar nyelvű műszaki szövegek a műszaki egyetemek külföldi hallgatói számára* (Bencsáth szerk. 1963); *A műszaki tudományok magyar úttörői* (Bencsáth szerk. 1964) és a *Magyar nyelvű szakmai olvasmányok* (Bencsáth szerk. 1964); Az a szakterületi sokféleség, ami jelen volt a magyaroktatásban, egy idő után szükségszerűen maga után vonta a szakterületi specializáció igényét, ami az egyes tudományterületek ELTE-ről történő leválását eredményezte. Ezt a folyamatot a Budapesti Műszaki Egyetem kezdte meg 1970-ben (Nádor 1998: 90), amikor megalakult a Műszaki Egyetemen a Nyelvi Intézet. Ugyanebben az évben került kialakításra a Magyar Nyelvi Csoport a Nyelvi Intézet további egységeként. Az ELTE-re ezzel egy időben több feladat is hárult, mert az oktatási feladatok ellátása mellett ún. területfelelősként szervezte a többi magyarországi egyetemen és főiskolán a külföldi hallgatók magyar nyelvű képzését, és gyakorolta a tevékenység szakmai felügyeletét, a műszaki felsőoktatási intézmények kivételével (Éder 1981/1989: 179). Az ELTE-n új feladatként jelentkezett a magyar mint idegen nyelv tanári szak megalapításának kérdése, amire 1982-ben került sor (Nádor 1998: 89). Ez azért volt nagy jelentőségű, mert a tanárképzés megindulásáig nem voltak magyar mint idegen nyelv szakos tanárok. A BME-n a Magyar Nyelvi Csoportot magyar nyelv és irodalom szakos tanárok alkották. 1985-ben 13 nyelvtanár dolgozott, kinevezésük feltétele a Nyelvi Intézet Szervezeti és Működési Szabályzatában foglaltak szerint magyar és valamely idegen nyelv szakos oklevél volt (Kigyóssy 1985: 56).

A BME ELTE-ről történt leválását követően a magyarországi műszaki szakterület országos felügyeletét a Budapesti Műszaki Egyetemre bízta az oktatási kormányzat 1976-ban. Egyúttal a jogszabályi háttér is módosult. A külföldiek felsőfokú tanulmányaival kapcsolatos egyes kérdések szabályozásáról szóló 109/1975. (M.K.6.) OM számú utasítást a 152/1976. (M.K.24.) OM számú utasítás módosította annyiban, hogy nevesítésre került benne a BME és az ELTE.

4.1. A Magyar Nyelvi Csoport megalakulása

A Budapesti Műszaki Egyetem 1970. január 1-jével megalapította a Nyelvi Intézetet, amelynek feladata az volt, hogy az addig az egyes karokhoz kötődő nyelvoktatási tevékenységet egy egységbe szervezze. Ez hat kari idegen nyelvi lektorátus összevonásával valósult meg. A Nyelvi Intézet további egységeként az egyetemi vezetés létrehozta a Magyar Nyelvi Csoportot (MNyCs), amelynek feladata lett az egyetem hat karán tanuló külföldi hallgatók kötelező magyaroktatási feladatainak ellátása. A magyarnyelv-oktatás megszervezése tekintetében a Nyelvi Intézet nem a nulláról indult, hiszen kötelező

jelleggel zajlott az orosz nyelv tanítása és az oroszon kívül angolt, németet, esetenként franciát is tanítottak, de ilyen nagy volumenű és szakmailag is új kihívásokat jelentő feladat korábban nem volt. Hársné Kigyóssy Edit, a Magyar Nyelvi Csoport vezetője erőteljesen hangsúlyozta a NEI és a BME Magyar Nyelvi Csoportja közti szoros szakmai kapcsolatok fontosságát, és egy egységes folyamatként tekintett a külföldi hallgatók magyar nyelvi oktatására, ami két lépcsőben valósul meg: a NEI-ben a szakmai ismeretek megszerzése, amelyekre épít az egyetemi magyaroktatás. „Oktatásunkban az az alapállásunk, hogy a külföldi hallgatók 3 éves szervezett magyar nyelvi képzése, tehát az egy éves oktatás a Nemzetközi Előkészítő Intézetben és a két évig tartó nyelvtanítás a Műszaki Egyetemen egységes folyamat. Felsőoktatási tananyagunk tehát ráépül a Nemzetközi Előkészítő Intézet tananyagára” (Hársné Kigyóssy 1978a: 39). A magyar műszaki nyelvet a műszaki oktatás igényeit szolgáló eszköznnyelvként tanították, amelynek módszere és tartalma megfelelt a kitűzött célnak. Az elfogadott tantárgyprogram értelmében „A magyar nyelv oktatásának célja, hogy nyelvi alapot adjon a külföldi hallgatóknak a műszaki egyetemen folytatandó szakmai tanulmányaikhoz” (Kigyóssy 1985: 56). Ez a folyamat már a NEI szakirányú ciklusában kezdődött el a magyar köznyelv alapjainak elsajátítását követően.

5. A Szépe–Éder–Szöllősy eszmecsere: a magyar mint idegen nyelv és az ún. „szakmai anyanyelv” viszonya

Ezen a ponton érdemes egy rövid kitérőt tenni néhány terminológiai kérdés bemutatása és tisztázása érdekében.

5.1. Szépe álláspontja

Szépe György az 1980-as évek elején (Szépe 1981) indított el egy olyan eszmecserét „A »magyar mint idegen nyelv« néhány diszciplináris kérdése” című írásával, amely végső soron elvezetett egy új diszciplína megszületéséhez. Szépe ebben az írásában hosszasan foglalkozott a magyar mint idegen nyelv belső tipológiájával, amelynek teljes bemutatása nem célom, csupán a téma szempontjából releváns kategóriák vizsgálata. Szépe szerint a (2) *magyar mint eszköz jellegű idegen nyelv* csoportba azok a külföldön magyart tanulók tartoznak, akik számára a magyar mint eszköz jelenik meg a nyelvtanulás során. Tudományos, kulturális, gazdasági, esetleg személyes motivációk húzódnak meg a nyelvválasztás hátterében. Ez a csoport olyannyira nem homogén, hogy maga Szépe is megjelöl egy alcsoportot (2a), ez pedig azokból áll, akik külföldön élnek, magyar származásúak, és az „ősök” nyelvét szeretnék elsajátítani (Szépe 1981: 12). Számukra a magyar ha anyanyelvvé nem is válik, „nagyanyanyelvvé” nagy valószínűséggel igen. Konklúzióként azt állapítja meg, hogy voltaképpen a magyar mint idegen nyelv megnevezés csak a (2) kategóriára érvényes (Szépe 1981: 14). Közel négy évtized távlatából – a megváltozott politikai és gazdasági körülményeknek is köszönhetően – azonban nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy a külföldön élő magyar származásúak esetében a magyar

nem idegen nyelvként, hanem származásnyelvként definiálható, ami már nem az anyanyelvet jelöli. A gyermekek esetében még csak integráló szerepet betöltő környezetnyelv válik dominánssá (anyanyelvvé) az idő múlásával. Ezzel szemben a magyart idegen nyelvként bárki tanulhatja, jelen van az óvodai oktatástól az egyetemi képzésig bezárólag (Nádor 2018: 16–17). Szépe a *magyarországi „magyar mint idegen nyelv”-et* egy külön csoportba (3) sorolja (Szépe 1981: 12), melynek tagjai azok a külföldi diákok, akik Magyarországon folytatják egyetemi tanulmányaikat, de akár a rokonsági kapcsolatok révén Magyarországra kerülő emberekről is beszélhetünk ebben a csoportban. A Nemzetközi Előkészítő Intézet hallgatóit hozza példának, akik számára a magyar nem teljesen idegen, „hiszen az intézményeken belül és főleg azon kívül élő magyar nyelvű kommunikációba tudnak bekapcsolódni” (Szépe 1981: 12). Szépe meglátása szerint a (3) csoport esetében környezetnyelvről van szó és a magyar mint idegen nyelv megkötés csak a (2) csoport tagjaira vonatkozik (Szépe 1981: 14). Ezek alapján azt javasolja, hogy az új diszciplína ideiglenes elnevezése legyen *„magyar mint idegen és mint második nyelv”* (Szépe 1981: 14).

5.2. Éder álláspontja

Éder Zoltán (1991:185–212) ezzel szemben a *„magyar mint idegen nyelv”* elnevezést javasolja az angol nyelvterületen kialakult *„English as a foreign language”* vagy Olaszországban az *„Italiano come lingua straniera”* stb. mintájára.

Szépe végkövetkeztetésével és ideiglenes javaslatával több okból nem ért egyet. Az első érve az, hogy terminusalkotási szempontból irreleváns, hogy a magyart idegen nyelvként, második nyelvként vagy környezetnyelvként fogjuk föl, mert ezek a szakma részletkérdései, ezért nem érdemes belefoglalni az elnevezésbe. A második érve az, hogy félreértést okozhat, mert a nyelv „kisegítő” szerepét hangsúlyozná, ami nem jellemző a magyar esetére, kivéve a Kiegyezéstől az őszirózsás forradalomig tartó időszakot Fiumében³ Éder harmadik érve, hogy nem tudható, hogy a Magyarországon tanuló külföldi diákok esetében második nyelv lesz-e a magyar, lehet, hogy harmadik vagy negyedik stb. Utolsó érvként azt hozza föl, hogy az elnevezés túl bonyolult és nehézkesé válhat a használata.

A vizsgált korszakban a Magyarországon tanuló külföldiek számára a magyar tágabb értelmezés szerinti környezetnyelvvé (másodnyelvvé) nem tudott válni, több okból. Az egyik az, hogy a külföldi hallgatóknak a magyar nem anyanyelvük és nem származásnyelvük volt. A másik ok pedig az, hogy bár célnyelvi környezetben éltek, nem vált környezetnyelvükké a magyar, mert nem volt cél a magyar társadalomba történő integráció, és erre kevés lehetőség is nyílt. Ha volt is valamilyen szintű integráció, az ellenőrzött körülmények közt zajlott, „felülről irányított” folyamat volt (ld. Nemzetközi Diákklub).

³ Érdemes megjegyezni, hogy Fiume 1779–1918 között Magyarországhoz tartozott (leszámítva a francia, osztrák és horvát megszállás idejét). 1880 és 1910 között a magyarok számaránya jelentősen nőtt, 1,8%-ról 13%-ra, ami a magyar nyelv jelenlétének fokozatos erősödését is jelentette tantárgyként és tannyelvként egyaránt (Pelles 2001).

Ehhez adódik hozzá az, hogy a műszaki területen nem volt deklarált cél a köznyelvi kommunikáció minél magasabb szintű elsajátítása és a kultúráközvetítés sem. Ennek ellenére a magyartanárok mégiscsak megpróbálták „becsempészni” a magyar kultúra egyes elemeit a hallgatók számára meghirdetett nyelvi versenyek és nyelvi szakkörök, vagy éppen kirándulások formájában. Ugyanakkor az tudható volt, hogy a hallgatók az oklevél megszerzése után vissza fognak térni hazájukba.

Felmerül a kérdés, hogy a műszaki felsőoktatási intézményekbe járó hallgatókra mennyire voltak érvényesíthetők a fenti vélemények. Erre a „szakmai anyanyelv” fogalmának bevezetése adja meg a választ.

5.3. Szöllősy álláspontja

Szöllősy-Sebestyén András kapcsolódik a Szépe–Éder-féle eszmecseréhez, de nem osztja egyikük véleményét sem. Szerinte sem Szépe, sem Éder nem tesz különbséget két dolog között, azaz „*a nyelv magyar anyanyelvűeknek és anyanyelvként történő oktatása között*” (Szöllősy 1985: 30–31, kiemelés tőle). Ez az első hallásra talán kissé furcsán hangzó megállapítás értelmet nyer, ha követjük Szöllősy gondolatmenetét. A második nyelv terminus tartalmát illetően azt gondolja, hogy az nem a beszélő által tanult első nyelv, ami ugye az anyanyelv lenne. A kettő közti alapvető különbség az idegen nyelvhez képest – azon túl, hogy célnyelvi környezetben, spontán történik az elsajátítás – az, hogy ez az elsajátítás öncélú. Ezzel szemben az *idegen nyelv* tanulásának célja nem a nyelv megismerése, hanem egy eszköz valamilyen specifikus tudás megszerzése érdekében, amit *anyanyelvnek* kell minősíteni abban az esetben, ha a kitűzött cél megvalósítása érdekében az az első nyelv, amelyen hozzáférhetővé válik a szakmai ismeretanyag. A kultúrának eltérő szerepe van a második nyelv és az idegen nyelv esetén. Az első esetben a cél a beszélőközösség tagjaival való kommunikáció, míg a másik esetben legfeljebb egy nagyon korlátozott területen lehet ez cél a beszélőközösség tagjaival. A holt nyelvek esetét hozza példának, amikor is a nyelvtanulás a kultúra megismerésére irányult, annak feltárása volt az alapvető cél. Az idegen nyelvet egy kultúra – a BME esetében a műszaki kultúra – megismerése céljából tanulják a külföldiek. Szöllősy így jut el arra a következtetésre, hogy idegen nyelvről akkor beszélhetünk, ha annak tanulása valamilyen meghatározott cél érdekében történik. A műszaki szakterületen tanuló külföldiek számára a magyar egyfajta „anyanyelvként” funkcionál, „*szakmai anyanyelvként*”, hiszen a végzett hallgatóknak hazájukba visszatérve majd második idegen nyelvként kell elsajátítaniuk anyanyelvükön a munkájuk végzéséhez szükséges szaknyelvi ismereteket.

Szöllősy hangsúlyozza a magyar nyelv eszközjellegét ebben a kontextusban, és úgy gondolja, hogy a hallgatónak a későbbiek során – amikor visszatér saját hazájába – saját anyanyelvén kell „újratanulnia” a szakma nyelvhasználatát. Ugyanakkor a „*szakmai anyanyelv*” terminus megalkotásában kevésbé szerencsés az „*anyanyelv*” használata, mert ez azt hagyja figyelmen kívül, hogy az ideérkező külföldiek nem magyar anyanyelvűek voltak, mint magyar egyetemi társaik, hanem keményen dolgoztak azért a magyar nyelvtudásért, amelynek birtokában képessé váltak az

egyetem szakmai követelményrendszerének megfelelni. Amikor visszatértek saját hazájukba, nem az anyanyelvük~~et~~, hanem anyanyelvükön sajátították el a szakma nyelvét. A „szakmai” jelző a magyar nyelv tanításának egyik funkciójára utalt, így maga a „szakmai anyanyelv” terminus nem a magyar mint idegen nyelv helyett létezett, hanem annak egy speciális irányát volt hivatott jelölni. Mivel az eszköznyelvet tanító nyelvi oktatóhelyek idővel megszűntek, a magyar mint idegen nyelvnek ez a speciális iránya nem tudott eléggé elterjedni. Mindenesetre a Szöllősy által megalkotott terminus a vizsgált korszakban a műszaki szakterületen használatos volt, és tudománytörténeti dokumentumként része a MID történetét feldolgozó szakirodalomnak.

Hársné Kigyóssy Edit, a Nyelvi Intézet igazgatója már 1978-ban arra hívta fel a figyelmet, hogy a magyar mint idegen nyelv fogalmának tisztázása a helyes módszertan megválasztása miatt fontos (Hársné Kigyóssy 1978b). A fogalom tisztázódott. Mit tett a BME Nyelvi Intézete a „szakmai anyanyelvi funkciójú magyar mint idegen nyelv” sikeres oktatása érdekében a szakterület felelőseként is?

6. Oktatás – tananyag – kutatás

Az Intézetben tanító magyartanárok az oktatás–tananyag–kutatás hármast egységként teremtették meg (Jónás 2004).

6.1. Oktatás

A hallgatók a NEI-ben megszokott gyakorlatnak megfelelően magas óraszámokban tanulták a magyart a BME-n: az első évfolyamon 6, a második évfolyamon 3 órában. Az első évfolyamon heti 3x2 órás bontásban szervezte meg a Nyelvi Intézet a magyart, a második évfolyamon azonban szükség volt a karok, szakirányok szerinti specializációra, ezért a heti 3 óra megtartása 1x3 órás blokkokban történt (Sturcz 1985: 67).

6.2. Tananyag

A Kigyóssy (1985) által bemutatott oktatási koncepció lényege az egységes tananyagra épülő egységes követelményrendszer megvalósítása volt. Adaptált és autentikus szövegekkel dolgoztak az oktatók. Az előbbieket a műszaki alaptárgyban voltak jelen, utóbbiak pedig a karok szerinti műszaki nyelv oktatásának folyamatában. A jegyzeteket készségi központban építették fel, de hangsúlyozottan a magyar nyelv műszaki szövegekre jellemző használatának elsajátítását célozták meg. Az első évfolyamon két jegyzetből tanultak a hallgatók, a Magyar nyelv I. és a Magyar nyelv II. című jegyzetektől (Kissné Kigyóssy 1977, Kigyóssy 1982).⁴

⁴ A Magyar nyelv I. első kiadásának dátuma 1970., a Magyar nyelv II. első kiadásé pedig 1972.

6.2.1. Magyar nyelv I. (I. évfolyam)

A 14 leckét tartalmazó jegyzet 217 oldalas, amit egy *Szöveggyűjtemény*, valamint egy egynyelvű *Szójegyzék* egészít ki. A leckék átlagosan 8-9 oldalból állnak.

Az adott lecke a beszédképesség fejlesztést célozza meg a leckét indító *Beszélgessünk!* című résszel. Az első leckében a következő kérdések szerepelnek: *Melyik egyetem hallgatója Ön? Melyik karra jár? Mi lesz az Ön szakterülete? Milyen szaktárgyakat tanul az első évfolyamon? Milyen az órarendje? Mely tantárgyak anyagát szereti a legjobban? Milyen területen szeretne dolgozni az egyetem elvégzése után?* (Kissné Kigyóssy 1977: 5). A kérdések célja még akár valódi információszerzés is lehetne, de a további leckékben világossá válik, hogy a kommunikációszerű szituációk valójában a szaklexika gyakoroltatását szolgálják. Így például az ötödik leckében a beszélgetés a következő kérdésekre adandó válaszokból áll(na): *„Mondjon olyan szavakat, amelyek különböző fizikai fogalmakat jelölnek! (Pl. mozgás, súrlódás stb.) Milyen mértékegységekkel mérjük a levegő hőmérsékletét, nyomását; egy mozgó test sebességét? Milyen értelemben használhatjuk a „pont” szót? Mit jelent a geometriában, a fizikában és a mechanikában a „kezdőpont” elnevezés?* (uo.43.o.).

Ezt a részt követi mindig valamilyen speciális műszaki témával foglalkozó két szöveg bemutatása (*Szöveg I., II.*). A II. sz. szövegeket minden leckében hallás utáni feldolgozásra (tanári felolvasás, hallgatói jegyzetelés) szánta a jegyzet. (Az első lecke ez alól kivételt képez, mert az I. szöveg a *Magyar műszaki felsőoktatás fejlődése* címet viseli). A szövegek végén zárójelben jelölve vannak a szerzők: *xy nyomán, alapján*. A szövegek után a benne szereplő idegen szavak (nem az új ismeretlen szavak) vannak felsorolva. Pl. az 5. leckében a *skalár* „irány nélküli mennyiség” (uo. 45.o.) vagy a 9. leckében az *ellipszoid* „egy ellipszisnek valamelyik tengelye körüli elforgatásával nyert test” (uo. 85. o.) szavak vannak megadva. A lexikai részt a „*Kifejezések – szókapcsolatok – szerkezetek*” blokk zárja, ahova olyan szavak kerülnek, mint pl. *ágazati képzés, kórolaj-feldolgozóipar, összefüggéseiből kiragadva, nyugalmi helyzet, évi középérték, négyzetre emel, keretbe foglal valamit, logaritmus skála*.

Ezt követően a nyelvtan szemléltetése a „*Nyelvtan*” c. részben, táblázatos formában történik, amit a „*Gyakorlatok*” c. rész követ. A gyakorlatok közt több típusú feladat szerepel: feltett kérdésekre válaszadás; vázlat készítése a feldolgozott szöveghez; szavak jelentésének magyarázata (pl. *mivel foglalkozik az ábrázoló geometria?*); egy megadott egyszerű mondat bővítése minél több mondatrészsel; a mondat szerkezeti rajzának elkészítése a táblázat alapján; mondatalkotás megadott szavakból; szógyűjtés egy adott fogalomkörhöz. Hallás utáni szövegértést mérő gyakorlatok is szerepelnek a leckékben (pl. 9. lecke 92. o.) Gyakran tollbamondás zárja az adott olvasmányt.

6.2.2. Magyar nyelv II. (I. évfolyam)

A *Magyar nyelv II. műszaki egyetemek és főiskolák külföldi hallgatói számára* című jegyzet (Kigyóssy 1982) 155 oldalas, és a 11 lecke folytatja az első jegyzet leckeszámozását (15–25. lecke). *Szöveggyűjtemény* és egynyelvű *Szójegyzék* egészíti ki. Kigyóssy az

Előszóban elmondja, hogy hasonlóképpen az első jegyzethez, ez a jegyzet is a műszaki nyelvhasználat gyakori nyelvi formáit – ezúttal a szóképzés bizonyos elemeit – mutatja be műszaki szövegeken keresztül. Ennek oka az, hogy a hallgatók korábban már foglalkoztak alaktannal és mondattannal. A szóképzést nem pusztán lexikai jelenségként, hanem szintaktikai változások keretében szándékoznak bemutatni. Az egyes leckék felépítése azonos módon történik, mint az első részben. Az Előszóban ígértnek megfelelően valóban a szóképzés műszaki nyelvi szempontból fontos jelenségeit veszi sorra a jegyzet, kivételt képez a két utolsó lecke, ahol nincs új nyelvtan.

6.2.3. Műszaki szövegek és magyar nyelvi gyakorlatok II. éves külföldi hallgatók számára

Kigyóssy Edit *Műszaki szövegek és magyar nyelvi gyakorlatok II. éves külföldi hallgatók számára* című jegyzete (1984)⁵ 320 oldalas. A kiadványban autentikus műszaki szövegeket találunk kb. 4/5 arányban, magyar nyelvi gyakorlatokat pedig kb. 1/5 arányban. Az Előszóból kiderül, hogy az autentikus műszaki szövegeket a Műegyetem oktatóinak szakmai közreműködésével szaktárgyak szerint és a mérnökképzés egyes ágainak megfelelően (elektromosság, építészet, vegyipar, közlekedés stb. témakörökben) válogatták össze.

A szövegek hossza általában egy-másfél oldal, amelyek feldolgozását a „*Gyakorlatok*” c. részben szerepeltetett egyfajta „tanári útmutató” segíti: „*Készítse el az olvasmány vázlatát! Az egyes vázlatpontok: a) 2-3 mondatból álljanak b) egy mondatból álljanak c) cím formájában tartalmazzák a témát d) a téma kulcsszavait (kifejezéseit) tartalmazzák!*” (Kigyóssy 1984: 251).

A jegyzet második, rövidebb részében összefoglaló „*Nyelvtani gyakorlatok*” szerepelnek a következő témák szerint: 1. *Az ige szerepe a mondatban. Az ige ragozása és képzése* 2. *A főnév ragozása, képzése. A főnév szerepe a mondatban.* 3. *A melléknév ragozása, fokozása, képzése. A melléknév szerepe a mondatban.* 4. *A névmás ragozása. A névmás szerepe a mondatban.* 5. *Egyéb gyakorlatok.* Nehézségi fokozat szerint három kategóriába sorolták a gyakorlatokat: Az *A* részben az egyszerűbb, mechanikus ismétlést célzó feladatok vannak, míg a *B* rész összetettebb, közepes nehézségű feladatokat tartalmaz, a *C* rész pedig meglehetősen komplex, főként jelentéstani kérdésekre helyezi a hangsúlyt a mondatban magas szintű ismeretét is feltételezve. A magyartanárok az alapjegyzeteken túl további kiegészítő anyagokat írtak és használtak a tanítás során, pl. laboratóriumi gyakorlatokhoz (Farkas–Fodor 1974) vagy magyar nyelvi gyakorlatokhoz (Aradi é.n.).

⁵ Az első kiadás dátuma 1973.

6.3. Kutatás

A Nyelvi Intézet oktatói az 1971–1997 között megjelenő *Folia Practico-Linguistica* című periodikában adták közre kutatási eredményeiket. A kiadvány célja az idegennyelv-oktatás akkortájt aktuális problémáira történő reflexiók publikálása volt. Mi sem jelzi jobban a magyar mint idegen nyelv fontosságát, mint az, hogy a „*Folia*”-nak voltak úgynevezett „magyaros” számai 1978–1986 között, amelyek a műszaki szakterületen tanuló külföldi hallgatók magyartanítási problémáival foglalkoztak. A módszertani konferenciákon elhangzott előadások anyagai is ezekben a számokban jelentek meg.

A módszertani konferenciákat egy kivétellel⁶ mindig a BME rendezte 1977 és 1991 között. A konferenciák helyszínének megválasztása „beszédese”, mert a BME központi épületei, tehát a K épület, az R Klub vagy a Rektori Tanácssterem adtak otthont a találkozóknak, ami a rendezvény összegyűjtési fontosságát is hangsúlyozta. Később a helyszín átkerült az E épületbe, ami a Nyelvi Intézet (2012 óta Idegen Nyelvi Központ) székhelyévé vált.

<i>A Folia Practico-Linguistica „magyaros számai”</i>	
1.	VIII. 1978 A külföldiek magyar nyelvoktatásának módszerei a műszaki felsőoktatási intézményekben
2.	IX.1. 1979 Grammatika és nyelvoktatás. A külföldiek magyar nyelvoktatása a műszaki felsőoktatási intézményekben
3.	X.1. 1980 A szövegközpontú nyelvoktatás. A külföldiek magyar nyelvoktatása a műszaki felsőoktatási intézményekben
4.	XI.1. 1981 A szemléltetés szerepe a korszerű szaknyelvoktatásban. A külföldiek magyar nyelvoktatása a műszaki felsőoktatási intézményekben
5.	Összefoglaló tájékoztatás készült (1982) <i>A nyelvkönyv /nyelvi jegyzet/ készítésének elméleti és gyakorlati kérdései</i> témában.
6.	XIII.2. 1983 A magyar műszaki nyelv mondatértékű szerkezetei
7.	XIV.1.1984 Készségek fejlesztése és mérése a magyar mint idegen nyelv oktatásában
8.	XV. 1. 1985 A magyar mint idegen nyelv a műszaki felsőoktatásban
9.	XVI.1. 1986 A differenciálás lehetőségei és módszerei a magyar mint idegen nyelv oktatásában

1. táblázat: *A Folia „magyaros számai” 1978–1986 között*

⁶ A X. módszertani konferenciát 1986. augusztus 28. és 29. között a BME Nyelvi Intézete a Veszprémi Vegyipari Egyetem Idegennyelvi Lektorátusával közösen szervezte.

A IX. módszertani konferenciához (*Újdonságok a magyar nyelv kutatásában és oktatásában*) nem kapcsolódott 1985-ben kiadvány, viszont *A magyar mint idegen nyelv a műszaki felsőoktatásban* című szám (1985) áttekintést nyújt az eltelt közel másfél évtized eredményeiről, és a szám (XV./1.) teljes egészében a magyar mint idegen nyelvről foglalkozik. A *Folia* (1987) XVII./1–2. összevont száma mutatja be a Nyelvi Intézetben folyó kutatómunkát az *Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Budapesti Műszaki Egyetemen* címmel, amelyben a magyar mint idegen nyelvhez kapcsolódó írások is helyet kaptak. 1991. június 10-én volt az utolsó (XV.) módszertani konferencia, amelyen a Nyelvi Intézet intézeti szakmai továbbképzése keretében megrendezett *Nyelvvizsgák és normatívák* c. konferencia egyik szekciójaként volt jelen a magyar mint idegen nyelv. A meghívó tanúsága szerint ez lényegében kerekasztal-beszélgetést jelentett Szöllősy-Sebestyén András vitavezetésével „*A nyelvtanulás értékeléséről az oktatási folyamat különböző szakaszaiban*” címmel. A kerekasztal témájának megjelölése után zárójelben szerepelt a következő „pontosítás”: „*(A műszaki egyetemek és főiskolák magyarnyelv-tanárainak XV. országos módszertani konferenciája)*”.

7. A rendszerváltozás utáni helyzet

Nem túlzás azt állítani, hogy a BME Nyelvi Intézetének Magyar Nyelvi Csoportja sikeresen és szakmailag magas színvonalon oldotta meg a rábízott feladatot. Ezt a sikersorozatot azonban egy kétirányú folyamat törte meg. Egyrészt az új egyetemi koncepció szerint a BME 1984-ben bevezette az angol nyelvű mérnökképzést, ami idővel „elszívta” a hallgatószámot a magyar nyelvű képzések elől. A hallgatók feltehetően úgy vélekedtek, hogy angolul könnyebb és hasznosabb elvégezni a szakterületi tanulmányokat, mint magyarul. A másik egy külső tényező volt, azaz maga a rendszerváltozás. A határok megnyitásával a korábban szocialista országokból érkező hallgatók nem feltétlenül Magyarországon szerettek volna felsőoktatási tanulmányokat folytatni, amikor már lehetőség volt Nyugat-Európában is tanulni. A fentiekből következően a rendszerváltozás után drasztikus mértékben, nagyon rövid idő alatt csökkent le a magyarul tanuló külföldiek száma. A magyartanuláshoz való politikai viszonyulás sem kedvezett a képzőintézményeknek, mert a 192/1997. (XI.4.) Korm.rendelet 13.§-ának (3) pontja úgy fogalmazott, hogy „A nem magyar anyanyelvű, államilag finanszírozott képzésben részt vevő külföldi hallgató részére – lehetőség szerint legalább a felsőfokú tanulmányok első két évében – biztosítani kell a magyar nyelv tanulásának lehetőségét.” A „lehetőség szerint” kitétel fellazította a korábbi szervezeti és szakmai kereteket, ebből következően intézményi döntés kérdésévé vált a magyartanulás lehetősége.

Új oktatási koncepcióra volt szükség, új oktatási tartalmakkal, alkalmazkodva a rövidebb időtartamú kurzusok indításához. A korábbi műszaki szaknyelv helyett az általános nyelvi; a haladó szint helyett pedig a kezdő szintű oktatási célokat lehetett kitűzni (Jónás 2004). Nem szűnt meg a műszaki szaknyelv oktatása, viszont az új kihívásoknak megfelelően a szaknyelvvoktatási tananyag megújításra került *Haladó magyar nyelvkönyv* címmel (Berényi–Erdős 1997). A különböző rövidebb időtartamú

csereprogramok keretében érkező külföldiek igényeit a *Halló, itt Magyarország!* c. nyelvkönyv igyekezett kielégíteni (Erdős–Prileszky 1992). Közben a BME Nyelvi Intézetének műhelyében – az Európa Tanács által támogatott sorozat részeként – elkészült a magyar nyelv funkcionális leírását szolgáló és a tananyagkészítésben, tanfolyamszervezésben sokoldalúan felhasználható *Küszöbszint: magyar mint idegen nyelv* (Aradi–Erdős–Sturcz 2000), amelyben *A nyelvi formák rendszere* c. rész jóval nagyobb hangsúlyt kap, mint az eredeti (angol) mintakötet nyelvtani összefoglalója.

8. Összefoglalás

Az 1960-as évek végétől a rendszerváltásig tartó időszakban a BME egy olyan intenzív magyartanítási projektben vett részt, amelynek eredményeképpen az egyetemre beiratkozó külföldi hallgatók képessé váltak magyar nyelvű szakmai előadások megértésére, a szakirodalom magyar nyelven történő olvasására és vizsgák letételére magyar nyelven. A Nemzetközi Előkészítő Intézetben megkezdett egyéves intenzív magyartanulást a BME-n az I. évfolyamon az általános műszaki szaknyelv oktatása követte adaptált szövegek felhasználásával heti 6 órás időkeretben, míg a II. évfolyamon autentikus, a szaktanszékekkel való együttműködésben összeállított jegyzetből tanultak a hallgatók heti 3 órában. A BME Nyelvi Intézetének Magyar Nyelvi Csoportja sikeresen valósította meg az oktatás-tananyag-kutatás hármas egységét, aminek eredményeképpen megszülettek a műszaki jegyzetek. Emellett az Intézet oktatói a *Folia Practico-Linguistica* című kiadványban publikálták eredményeiket magyar nyelvészeti, módszertani és kulturális témákban. A változást a rendszerváltozás hozta el. Az azóta eltelt időben a tanulmányi idők lerövidültek, a külföldi hallgatók jellemzően rövidebb távú magyartanulási programokban vesznek részt.

Irodalom

- Bagaméri Zsuzsanna – Németh Eszter 2019. Egy példaértékű életút – Erdős József szakmai munkássága. In: Bocz Zsuzsanna főszerk. Besznyák Rita szerk. *Porta Lingua. Interdiszciplináris megközelítések a szaknyelvoktatásban és -kutatásban. Cikkek, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról és -kutatásról*. Szaknyelvoktatók és -Kutatók Országos Egyesülete, Budapest. 427–438.
- Bándli Judit 2017. A műhely, ahol a magyar mint idegen nyelv szakmává vált. *THL₂ – A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata. Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Hungarian Culture* 1–2: 13–28.
- Bárdos Jenő 2005. *Élő nyelvtanítás-történet*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Éder Zoltán 1981/1989. A magyar mint idegen nyelv oktatásának elvei és módszertani kérdései a magyar egyetemeken. In: B. Nádor Orsolya – Giay Béla – Varga Márta szerk. *Hungarológiai Ismerettár 1. A hungarológia-oktatás elmélete és gyakorlata I. Válogatás a magyar lektori konferenciák anyagából*. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest. 178–188.
- Éder Zoltán 1991. A magyar mint idegen nyelv diszciplináris helye. In: Giay Béla sorozatszerk. *Hungarológiai Ismerettár 6. A magyar mint idegen nyelv fogalma*. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest. 185–212.
- Giay Béla 1981/1989. A magyar mint idegen nyelv kutatása és oktatása a Nemzetközi Előkészítő Intézetben. In: Giay Béla sorozatszerk. *Hungarológiai Ismerettár 2. A hungarológia-oktatás elmélete és gyakorlata II. Válogatás a magyar lektori konferenciák anyagából*. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest. 47–60.
- Giay Béla – Nádor Orsolya 1998. *A magyar mint idegen nyelv: hungarológia. Tankönyv és szöveggyűjtemény*. Osiris kiadó, Budapest. [chrome-extension://efaidnbnmnhibpcj-
pcglclefindmkaj/https://mek.oszk.hu/01700/01702/01702.pdf](chrome-extension://efaidnbnmnhibpcj-
pcglclefindmkaj/https://mek.oszk.hu/01700/01702/01702.pdf)
- Hársné Kigyóssy Edit 1978a. Magyar nyelvi oktatás a Budapesti Műszaki Egyetemen. *Intézeti Szemle* 11: 37–40.
- Hársné Kigyóssy Edit 1978b. A magyar idegen nyelvként való tanítása. *Folia Practico-Linguistica*. VIII 35–40.
- Jónás Frigyes 2004. A magyar mint idegen nyelv oktatásának nyelvstratégiai kérdéseivel. In: Balázs Géza szerk. *A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője II*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 245–285.
- Kigyóssy Edit 1985. A magyar mint idegen nyelv a műszaki felsőoktatásban. *Folia Practico-Linguistica*. . XV/1: 55–63.
- Maróti Orsolya 2017. SEMMIBŐL VILÁGOKAT? – 60 éves a Balassi Intézet a magyar mint idegen nyelvi és származásnyelvi oktatás legtöbb hallgatót fogadó műhelye. *THL₂ – A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata. Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Hungarian Culture* 1–2: 29–45.
- Nádor Orsolya 1998. A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának története. In: Giay Béla – Nádor Orsolya szerk. *A magyar mint idegen nyelv:hungarológia. Tankönyv és szöveggyűjtemény*. Osiris kiadó, Budapest. 39–99.
- Nádor Orsolya 2018. *Tanított (anya)nyelvünk*. Károli Gáspár Református Egyetem –L’Harmattan Kiadó, Budapest.

- Pelles Tamás 2001. A magyar nyelv Fiume közoktatásában. *Hungarológiai Évkönyv* 2/1: 171–187.
- Prileszky Csilla 1981. A Színes Magyar Nyelvkönyvről. In: Giay Béla – Ruszinyák Márta szerk. *Magyar nyelv külföldieknek 5.* Művelődési Minisztérium – Nemzetközi Előkészítő Intézet, Budapest. 99–101.
- Sturcz Zoltán 1985. A magyar mint idegen nyelv tanítása a műszaki egyetemeken és főiskolákon. *Folia Practico-Linguistica* XV/1: 67–80
- Szatmári Gabriella 2012. *Elektronikus tanulás a felnőttek idegennyelv-oktatásában.* Eger. Eszterházy Károly Katolikus Egyetem. BA-szakdolgozat (kézirat).
- Szépe György 1981. A „magyar mint idegen nyelv” néhány diszciplináris kérdése. In: Giay Béla–Ruszinyák Márta szerk. *Magyar nyelv külföldieknek 5.* Művelődési Minisztérium – Nemzetközi Előkészítő Intézet, Budapest. 9–27.
- Szili Katalin 2017. *A tanszék története.* Az ELTE BTK Magyar mint Idegen Nyelv Tanszékének honlapja. <http://mid.elte.hu/index.php/a-tanszek-tortenete/>
- Szöllősy-Sebestyén András 1985. A magyar mint idegen nyelv helye és szerepe műszaki felsőoktatásban. *Folia Practico- Linguistica* XV:1: 8–51.
- Sztankó István 1978. Intézetünk negyedszázados útja. *Intézeti Szemle* 11: 11–18.
- Wiesel Katalin 1978. A nemzetközi Diákklub tevékenysége. *Intézeti Szemle* 11: 132–134.

Nyelvkönyvek, jegyzetek

- Aradi András é.n. *Magyar nyelvi gyakorlatok.* BME Nyelvi Intézet Magyar Nyelvi Csoport. Kézirat, Budapest.
- Aradi András – Erdős József – Sturcz Zoltán 2000. *Küszöbszint: magyar mint idegen nyelv* BME Távoktatási Központ, Budapest.
- Bencsáth Aladárné 1963. *Magyar nyelvű műszaki szövegek a műszaki egyetemek külföldi hallgatói számára.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- Bencsáth Aladárné 1964. *Magyar nyelvű szakmai olvasmányok.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- Bencsáth Aladárné 1964. *A műszaki tudományok magyar úttörői.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- Berényi Katalin – Erdős József 1997. *Haladó magyar nyelvkönyv.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Czira Ferenc – Dr. Kiss Ernő – Maróti Egonné 1970. *A Nemzetközi Előkészítő Intézet mérnöki szakirányú hallgatóinak magyar nyelvkönyve I.* Kísérleti jegyzet. Kézirat. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Erdős József 2007. *Új színes magyar nyelvkönyv.* Balassi Intézet, Budapest.
- Erdős József – Kozma Endre – Prileszky Csilla – Uhrman György 1977. *Színes magyar nyelvkönyv.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- Erdős József – Kozma Endre – Prileszky Csilla – Uhrman György 1982. *Hungarian in Words and Pictures. A Textbook for Foreigners.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- Erdős József – Prileszky Csilla 1992. *Halló, itt Magyarország!* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Farkas Judit – Fodor Katalin 1974. *Magyar nyelvi laboratóriumi gyakorlatok külföldi hallgatók számára.* Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest.

- Hegy Endre 1968. *A Nemzetközi Előkészítő Intézet hallgatóinak magyar nyelvkönyve I–V.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kigyóssy Edit 1982. *Magyar nyelv II. műszaki egyetemek és főiskolák külföldi hallgató számára.* Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kigyóssy Edit 1984. *Műszaki szövegek és magyar nyelvi gyakorlatok II. éves külföldi hallgatók számára.* Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kissné Kigyóssy Edit 1977. *Magyar nyelv I. műszaki egyetemek és főiskolák külföldi hallgató számára.* Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest.

Jogszabályok

1. Az idegennyelv-tudás igazolására rendszeresített állami nyelvvizsgáról szóló 3/1980. (X. 25.) MM rendelet
2. A külföldiek felsőfokú tanulmányaival kapcsolatos egyes kérdések szabályozásáról szóló 109/1975. (M.K.6.) OM számú utasítás módosítása: 152/1976. (M.K.24.) OM számú utasítás
3. A külföldiek magyarországi és a magyarok külföldi felsőfokú tanulmányainak egyes kérdéseiről szóló 192/1997. (XI.4.) Korm.rendelet